

CONTRIBUȚII CARTOGRAFICE ȘI ICONOGRAFICE PRIVIND DUNAREA DE JOS

Maria Grigoruș

Tinutul de la Dunărea de Jos, datorită rolului său avut în istoria țării noastre, a reținut în mod constant atenția cercetătorilor. Amplele săpături arheologice întreprinse pe teritoriul Dobrogei, completate cu izvoare narrative au mărit posibilitatea de cercetare a evoluției acestui teritoriu dintre Dunăre și mare. Multimea datelor cuprinse în izvoare a completat fericit cunoașterea cadruului istoric al acestui străvechi pămînt românesc. Astfel privitor la istoria medie în general și a Dobrogei în cazul de față în mod special izvoarele cartografice și iconografice prezintă un interes deosebit. Pe măsură îmbogățirii cunoștințelor geografice și a progresului metodei de cartografiere, hărțile ajung să dea informații tot mai numeroase, nu numai cu privire la cadrul fizic, demografic, ci și de ordin politic și economic. Este cunoscut faptul că regiunile noastre sunt prezentate în mapamonduri cum e acel al arabului Idrisi din 1154, în unele portulane bizantine, și mai ales, după pătrunderea negustorilor italieni în Marea Neagră, în hărțile italiane cum este cea venetiană din 1387 a fraților Pizzigani.¹⁾

Tinind seama că pentru evidențieră rolului economic al unor porturi de pe coasta Mării Negre aceste hărți sunt unicul izvor de documentare orice comentariu privind importanța unor asemenea informații este de prisos.²⁾ Considerăm că aceeași importanță trebuie acordată și materialelor ilustrative — în majoritate lucrări artistice, — litografii, schite și stampe, uneori contemporane evenimentelor. Ele au rolul de a completa izvoarele scrise, uneori prin sugerarea unor noi date, alteleori clarificând stările scrise prin detaliile oferite de imagine. Atât materialele cartografice cât și cele ilustrative contribuie la înțelegerea atmosferei generale în care s-au desfășurat diferitele evenimente istorice, ajută la reconstituirea felului de viață și a moravurilor vremii, prezintă mai sugestiv anumite aspecte.

O selecție și o utilizare atentă a acestor categorii de izvoare dău o temeinică bază cercetării istorice în anumite perioade. Dacă pentru sec. XII-XVI informațiile cartografice și iconografice referitoare la țara noastră sunt puține, începând cu sec. XVII-XIX ele devin tot mai numeroase.

În diverse țări din Europa s-au alcătuit în sec. al XVII-XVIII hărți în care sunt cuprinse și țările române, lucrări care sunt departe de a fi satisfăcătoare deoarece precizia lor cu privire la înregistrarea localităților și a altor elemente geografice lasă mult de dorit.

1. — *Istoria României*, Ed. Acad. R.S.R., Buc. 1962, vol. II, p. XXI
2. — *Idem*, vol. III, p. XLI.

In studiul său intitulat „Lucrări cartografice despre războiul din 1787-1791”, N. Docan arată că „la începutul secolului al XVIII-lea geografia ţărilor române era încă foarte puțin cunoscută... că geografiile în general considerate serioși puteau încă să publice hărți pe care Dunărea urmează de la Porțile de Fier și pînă la mare o linie aproape dreaptă³). Astfel pe una din hărțile păstrate în colecția secției feudale a Muzeului de istorie a municipiului București editată probabil la sfîrșitul sec. XVII sau începutul sec. XVIII, Dunărea de Jos pînă la vîrsare în Mare este prezentată ca o linie frîntă avînd o formă geometrică exactă — unghi drept — atât în regiunea de curbură sudică (zona Cernavodă) cît și în cea nordică (zona Galați — Tulcea). Dunărea șerpuiște ca o panglică dreaptă, harta nemenționind ostroavele și brațele ei.⁴ Inexactități flagante apar și în situația pe hărță a diferențelor așezări. Brăila este situată pe malul stîng al Dunării în cotel sudic acolo unde este astăzi orașul Călărași, iar Galațiul este amplasat mai la nord unde ar fi trebuit să fie inscris orașul din fața Hirșovei de la gura Ialomiței. Pe celălalt mal este amplasat Troesmisul de asemenea fără nici un criteriu științific. (Pl. II)

Acest aspect este mai bine reliefat mai ales în ce privește amplasarea unor cetăți, tîrguri și sate cuprinse între Hirșova și Tulcea surprinsă într-o hartă păstrată în colecția M.I.M.B., hartă apărută în 1741 și executată de Ioanes Cristoph Haremberg⁵, care placează arbitrar neînțînd seama de nici o coordonată — ceea ce presupune alcătuirea nu după realitățile existente pe teren ci după izvoare cartografice sau scrierii nedокументate — localitățile Aegyssus, Noviodunum, Troesmis, Beroe toate plasate în linie dreaptă pe porțiunea Hirșova-Măcin. Aceeași amplasare arbitrară ruptă de realitate o găsim și într-o hartă mai veche editată în anul 1679 la Paris, lucrare executată de Sanson⁶ în care Constanța este indicată exact la vîrsarea brațului Sf. Gheorghe în mare (Pl. II-a). Cu toate carentele lor hărțile respective au totuși o valoare documentară deoarece uneori sint singurale izvoare care menționează localități și detaliu topografice dispărute. Această problemă se poate urmări mai bine în alcătuirile cartografice ale sec. XVIII-XIX. În această perioadă trebuie remarcată și activitatea unor învățăți români cum este cea a stolinicului Constantin Cantacuzino care alcătuiește la 1700 o hartă a Țării Românești, precum și cea a lui Dimitrie Cantemir care alcătuiește o hartă a Moldovei. Interesul pe care tinutul Dunării de Jos îl prezintă sau mai bine zis îl menține este dovedit prin hărți care sint editate în diverse țări ale Europei cu detalii din cele mai interesante și arătă prestigiul și rolul pe care-l joacă acest tinut în economia și situația politică a vremii. În această perioadă în care interesele unor țări ca Rusia, Austria, Turcia se ciocnesc în principate, este simțită tot mai mult nevoie unor lucrări cartografice precise, lucru evidentiat de lucrările cartografilor ruși cît și ale celor austrieci. Pentru evidențierea acestei situații ne-am propus să ne oprim asupra a două lucrări cartografice și anume harta lui Dezauche tipărită la Paris intitulată „Harta cursului Dunării de la Viena pînă la vîrsarea în Marele Neagră⁷” și planul bătăliei de la Măcin prezentată în albumul intitulat „Vorstellung der Kriegsgeschichte —⁸ fără nume de autor sau editor și fără dată și loc de tipărire. Planșa de care ne ocupăm poartă numărul de ordine 86, este colorată și redă planul bătăliei de la Măcin dintr-o trupă rusescă și turcescă din iulie 1791. Ceea ce interesează este placerea pe plan a cetăților și a satelor cuprinse între Hirșova și Isaccea și prezentarea în funcție de rolul pe care îl joacă în economia vremii. Astfel privind harta lui Dezauche și planul bătăliei de la Măcin acesta ne apare ca o cetate aproape de mărimea Galațiului și Brăilei în timp ce fostul Troesmis sau Iglîja, cum este trecut pe plan, apare ca o mică așezare sătească (Pl. II-b). Comparând planul cu harta, observăm existența și într-o parte și în alta, a localităților inscrise de la Hirșova la Isaccea. Existența acestor așezări nu poate fi pusă la indoială deoarece avind în vedere

3. — N. Docan, „Lucrări cartografice despre războiul din 1787 — 1791”.

4. — M.I.M.B. inv. nr. 1187/5.

5. — M.I.M.B. inv. nr. 11054.

6. — M.I.M.B. inv. nr. 11227/8.

7. — M.I.M.B. inv. nr. 11593.

8. — Album „Vorstellung der Kriegsgeschichte”, Bibl. Acad. R.S.R., pl. 86.

că este vorba de o bătălie și de amplasarea trupelor aflate în luptă se cerea maximum de precizie. Astfel pornind de la Hirșova înspre nord sint menționate localitățile: Molodiște, Sarai, Rosejî, Daga — Kioi, Nou, Iglîja, Măcin, Lucov, Kusak, Rachel, Isaccea cu menținerea — zerstöret — Miketin și Telita. Față de planul bătăliei de la Măcin harta lui Dezauche cuprinde în plus satele Baltakioi, Sala — Kioi și Taschburune. Transcrierea numelor localităților s-a făcut îninind seama de pronunția localnicilor cu menținerea ortografiei germane în planul bătăliei de la Măcin. Așa cum reiese din harta și plan, repartiția localităților de la Hirșova la Isaccea ne arată o densitate de așezări celeri mai multe, comparind cu lucrări anterioare fiind o continuare a vechilor cetăți sud dunărene.

Așa după cum se întâinește și în alte cazuri, autorul lucrării, imbină trei elemente esențiale: redarea cartografică a zonei Măcin, reconstituirea unei scene de luptă, iar în partea inferioară textul explicativ.

Harta este datorată unui autor austriac fiind executată în maniera cunoașută la sfîrșitul sec. al XVIII-lea, asemănătoare cromolithografiilor infățișând bătăliile de la Oynac, Focșani, Martinești sau Mehadia. (Pl. III-a)

De data aceasta cursul fluviului este indicat prin numeroase braje ce formează insule acoperite cu o bogată vegetație. Pe târmul dobrogean sint indicate coamele munților Măcin. Un pod de vase asigură transbordarea trupelor imperiale ruse în vecinătatea Galațiilor sub zidurile cetății Măcin. Armata lui Iusuf Pașa este fortificată dincolo de două șiruri de munți beneficiind de sănări și arterie.

Bătălia s-a dat la 8 iulie 1791 angajind de partea turcilor un efectiv între 70 000 și 80 000 de ostași. Atacul trupelor ruse a fost frontal, cavaleriei revenindu-i un rol hotăritor așa cum o indică scena de luptă din partea inferioară a planșei. Armatele adverse atacă în grupuri compacte sau în șiruri ce înscrîn carouri largi.

Bătălia de la Măcin a însemnat o categorică victorie împotriva oastei lui Iusuf Pașa care pierde prin cimpul de luptă 5 000 morți, 40 tunuri, 15 steaguri, o cantitate mare de provizie. Din nefericire lucrarea nu redă decât planul cetății Măcin și a localităților din jur. Aspecte din aceste localități nu apar. Este în schimb, corect redată uniforma și armamentul celor două armate.

Elementul cartografic este, începînd cu a doua jumătate a sec. al XVIII-lea și pînă în a doua jumătate a sec. XIX-lea fericit completat cu o serie de materiale ilustrative: stampe și litografii privind și alte localități de la Dunărea de Jos. Cele mai cunoscute, sint consacrate Brăilei și Galațiilor adevărate bastioane ale comerțului țărilor române. În patrimoniu Muzeului de istorie al municipiului București se păstrează cîteva interesante litografii care redau aspecte ale orașului Sulina în sec. al XIX-lea. Astfel una din lucrări infățuind Sulina la 1856⁹ în vizionarea lui A. Fesca (Pl. III-b) — avînd în prim plan o întindere a apelor, un loc de întîlnire între valurile mării și stîrfului Deltei. Vapoare cu pînză sau cu motor sint acostate în rada portului dominată de turnul farului. O corabie probabil turcească este manevrată cu ajutorul a două bârci pe lingă un vas esuat. Subiectul principal urmărit de artist a fost rada portului fără să apară ceva și din aspectul orașului.

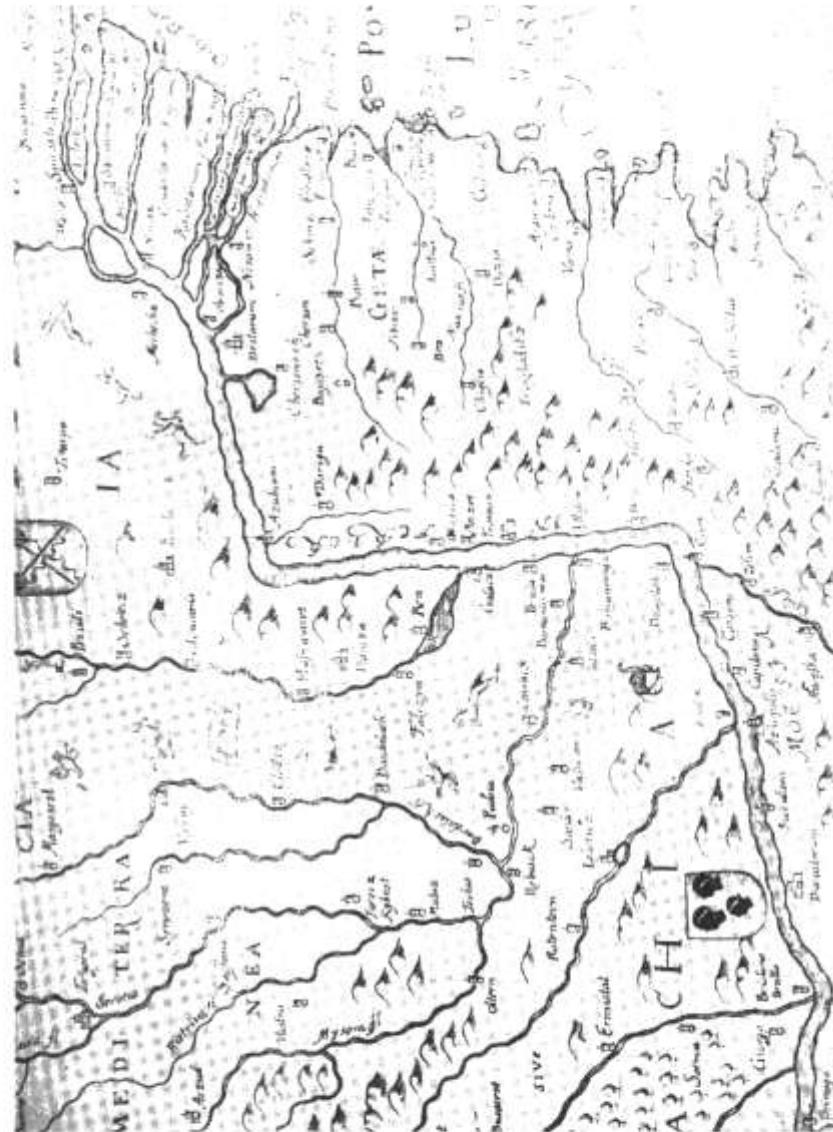
Am căutat ca prin prezentarea celor cîteva piese cartografice și iconografice din care o parte se află în depozitele instituțiilor muzeale din țara noastră să evidențiem încă o dată bogăția de informații pe care aceste materiale le pun la indemna cercetătorilor. Spațul restrîns nu permite însă profundarea și a altor aspecte de ordin economic, demografic etc. privind ținutul de la Dunărea de Jos. Nu putem închela însă această scurtă comunicare fără a aminti cuvințele lui Grigore Antipa care spunea atât de frumos vorbind de Dunăre, că de ea se leagă întreaga viață a poporului nostru, ea este partea care ne ține în contact cu popoarele din apusul și centrul Europei și tot ea ne deschide calea largă a oceanului pentru schimbul produselor țării și muncii poporului cu produsele țărilor celor mai importante.

9. — Prezentarea parțială a litografiilor s-a făcut într-o recentă lucrare, autorii Iulian Cristina și Ilie Seftiu intitulată „Dunărea în istoria poporului român”.

CONTRIBUTION CARTOGRAPHIQUES ET ICONOGRAPHIQUES
RELATIVES AU BAS-DANUBE

— résumé —

Le présent exposé se propose la valorisation de quelques matériaux cartographiques et iconographiques faisant partie des collections du Musée d'Histoire du municipé de Bucarest et concernant la région du Bas-Danube, avec un regard tout particulier sur le plan de la Bataille de Măcin. Il s'agit d'un plan rigoureusement exact, qui fournit l'emplacement minutieux des différentes agglomérations de l'endroit, ainsi que leurs dimensions et leur peuplement. Des recoupements à ce sujet ont été possibles grâce à la comparaison avec des cartes de la région dressées au XVIIIe siècle, qui, elles aussi, font l'objet de cette communication.

Plans 1

Piatta II-a

Piatta II-B

Piatta III-a

Piatta III-B